MUSICA VIVA HISTORICA

51

LEOPOLD KOŽELUH

PĚT SONÁT

FÜNF SONATEN

PIANO

1984
EDITIO SUPRAPHON PRAHA

LEOPOLD KOŽELUH (1747—1818) patřil v druhé polovině 18. století k předním představitelům české hudby ve Vídni. Pocházel z Velvar, kde získal základy hudebního vzdělání. Později studoval v Praze u svého bratrance J. A. Koželuha a u F. X. Duška. Po prvních úspěších odešel roku 1778 do Vídně, kde rychle vynikl jako pianista, učitel a skladatel. Založil tam rovněž hudební nakladatelství, které později vedl jeho bratr Antonín Tomáš. Vydával nejen vlastní skladby, ale i díla jiných autorů: mimo jiné zejména první klavírní výtah Mozartovy Kouzelné flétny a první vydání Haydnových smyčcových kvartetů Hob. III: 63—68. Koželuhova díla vycházela také v mnoha dalších evropských zemích (dodnes je dochováno skoro čtyři sta padesát jednotlivých tisků). Vnějším vrcholem jeho životní a umělecké dráhy bylo jmenování komorním kapelníkem a dvorním skladatelem (12. 6. 1792). Obě tyto funkce zastával až do své smrti.

Snad s výjimkou hudby chrámové jsou v Koželuhově tvorbě zastoupeny téměř všechny hudební druhy, včetně úprav skotských, irských a waleských lidových písní. Tematický katalog jeho tvorby zahrnuje přes čtyři sta položek. Jsou mezi nimi díla pro jeviště (balety a opery, většinou nedochované), jedenáct symfonií, dvě koncertantní symfonie, oratoria a kantáty, na šedesát písní, ale těžištěm Koželuhova tvůrčího zájmu byla nesporně hudba pro klávesové nástroje — sólová, komorní a koncertantní. Jeho současníci v něm viděli jednoho z tvůrců specificky klavírního stylu a energického prosazovatele klavíru proti cembalu.

Ze slohového hlediska se Koželuhovo dílo člení do tří hlavních oblastí. Rokoko v obou svých podobách, galantní a expresívní, poznamenalo většinu Koželuhovy vokální tvorby z osmdesátých let 18. století, zvláště písně a ariety. Z obecné vyjadřovací základny vídeňského klasického slohu osmdesátých let rostou a ve své většině jeho rámec nepřekračují Koželuhovy symfonie a klavírní koncerty. Třetí a poslední slohovou oblast pak představují ona díla klavírní a komorní, jimiž Koželuh předchází a připravuje jednak některé prvky Beethovenova tragicko-patetického výrazu, jednak Schubertův romantický lyrismus.

Z Koželuhových téměř padesáti sólových sonát pro cembalo nebo klavír obsahuje tento svazek pět, jež patří do slohové oblasti naposledy jmenované. Data jejich vzniku nejsou známa, podařilo se však zjistit se značnou přesností data jejich prvních vydání: 20. 5. 1780 (P. XII: 13), 12. 11. 1785 (P. XII:17), 28. 10. 1786 (P XII:25), 26. 11. 1788 (P. XII:28) a 6. 2. 1793 (P. XII:37). Chronologická hladina, kterou tato data představují, může být východiskem úsudku o Koželuhově tvůrčí samostatnosti.

PRAMENY

Protože ani jedna z předkládaných sonát se nedochovala v Koželuhově autografu, byla za základ edice vzata zmíněná první vydání, jež vyšla u vídeňské firmy Artaria & Comp. (P. XII:13) a ve vlastním Koželuhově nakladatelství (ostatní čtyři sonáty). Jejich text lze pokládat za autentický, neboť byl s největší pravděpodobností poskytnut a korigován skladatelem samým. Jde o následující tisky, evidované v Répertoire International des Sources Musicales (RISM):

(P. XII:13) Sonáta č. 1 (c moll, op. 2, č. 3)
Tre sonate per il clavicembalo o forte piano...opera II. Vienna, Artaria & Co., č. ed. 8. — RISM A/I/5 K 1719.

(P. XII:17) Sonáta č. 2 (g moll, op. 15, č. 1)
Partie I. contenante trois sonates pour le clavecin ou piano-forte...Vienne, Magazin de l'auteur. — RISM A/I/5 K 1728.

(P. XII:25) Sonáta č. 3 (d moll, op. 20, č. 3)
Partie III. contenante trois sonates pour le clavecin ou piano-forte...Vienne, Magazin de l'auteur. — RISM A/I/5 K 1733.

(P. XII:28) Sonáta č. 4 (Es dur, op. 26, č. 3)
Partie VI. contenante trois sonates pour le clavecin ou piano-forte...Vienne, Magazin de l'auteur. — RISM A/I/5 K 1739.

(P. XII:37) Sonáta č. 5 (f moll, op. 38, č. 3)
Partie XIII. contenante trois sonates pour le clavecin ou piano-forte...oeuv. 38. Vienne, Magazin de musique, č. ed. 126. — RISM A/I/5 K 1757.

LITERATURA

Johann Ferdinand von Schönfeld: Jahrbuch der Tonkunst von Wien und Prag. Vídeň—Praha 1796.
Gottfried Johann Dlabacž: Allgemeines historisches Künstler-Lexikon, sv. II. Praha 1815.
Paul Weingarten: Die Sonatenproduktion der Wiener Zeitgenossen von Haydn und Mozart. (Disertace na vídeňské univerzitě, rukopis.) Vídeň 1910.
Gertrud Löbl: Die Klaviersonate bei Leopold Kozeluch. (Disertace na vídeňské univerzitě, strojopis.) Vídeň 1937.

Alexander Weinmann: Verzeichnis der Verlagswerke des Musikalischen Magazins in Wien, 1784—1802, Leopold (und Anton) Koželuch. Vídeň 1950, 2. přepracované a doplněné vyd. 1979.
Othmar Wessely: Koželuch, Leopold Anton, in: Die Musik in Geschichte und Gegenwart, sv. 7. Kassel 1958.
Milan Poštolka: Leopold Koželuh. Život a dílo (s tematickým katalogem). Praha 1964.
— : Koželuch, Leopold, in: Einzeldrucke vor 1800 (= RISM A/I/5). Kassel 1975.
— : Koželuch, Leopold, in: The New Grove Dictionary of Music & Musicians, sv. 10. Londýn 1981.
Christa Flamm: Leopold Koželuch. Biographie und stilkritische Untersuchung der Sonaten für Klavier, Violine und Violoncello. (Disertace na vídeňské univerzitě, strojopis.) Vídeň 1968.
— : Ein Verlegerbriefwechsel zur Beethovenzeit, in: Beethoven-Studien. Vídeň 1970.

Milan Poštolka

LEOPOLD KOŽELUH (1747—1818) zählte in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts zu den vorrangigen Repräsentanten der tschechischen Musik in Wien. Er stammte aus der mittelböhmischen Stadt Velvary, wo auch die Grundlagen zu seiner musikalischen Ausbildung gelegt wurden. Später studierte er in Prag bei seinem Vetter J. A. Koželuh und bei F. X. Dušek. Nach den ersten Erfolgen ging er 1778 nach Wien, wo er sich in kurzer Zeit als Pianist, Pädagoge und Komponist einen Namen machte. In Wien gründete er auch einen Musikverlag, den später sein Bruder Antonín Tomáš leitete und in dem er nicht nur seine eigenen Kompositionen, sondern auch Werke anderer Autoren herausbrachte: unter anderen auch den Klavierauszug von Mozarts Zauberflöte und die Erstausgabe von Haydns Streichquartetten Hob. III: 63—68. Koželuhs Werke erschienen auch in vielen anderen europäischen Ländern (bisher blieben nahezu vierhundertfünfzig Einzeldrucke erhalten). Den äußeren Höhepunkt seiner Lebens- und Künstlerlaufbahn bildete die Ernennung zum Kammerkapellmeister und Hofmusik-Compositor (12. 6. 1792). Diesen beiden Funktionen oblag er bis zu seinem Tode.

Mit Ausnahme der Kirchenmusik sind in Koželuhs Schaffen vielleicht sämtliche Musikgattungen vertreten, einschließlich der Bearbeitungen von Liedern aus Schottland, Irland und Wales. Der thematische Katalog seines Schaffens umfaßt mehr als vierhundert Nummern. Er enthält Bühnenwerke (meist nicht mehr erhaltene Ballette und Opern), elf Sinfonien, zwei konzertante Sinfonien, Oratorien und Kantaten, an die sechzig Lieder; der Schwerpunkt von Koželuhs schöpferischem Interesse ist jedoch zweifellos in der Musik für Tasteninstrumente zu suchen — gleichwohl ob es sich um instrumentale Solostücke oder um Kammer- oder konzertante Musik handelt. Seine Zeitgenossen sahen in ihm einen der Begründer des spezifischen Klavierstils und einen energischen Verfechter des Klaviers gegenüber dem Cembalo.

Vom stilistischen Standpunkt her läßt sich Koželuhs Werk in drei Hauptgebiete gliedern: das Rokoko in seinen beiden Gestalten — der galanten und der „empfindsamen" — prägte den Großteil von Koželuhs in den achtziger Jahren des 18. Jahrhunderts entstandenen Vokalmusik, besonders seine Lieder und Arietten. Koželuhs Sinfonien und Klavierkonzerte wachsen aus der allgemeinen Basis des klassischen Wiener Stils der achtziger Jahre hervor und treten in ihrer Mehrzahl nicht über seinen Rahmen hinaus. Das dritte und letzte Stilgebiet wird schließlich durch jene Klavier- und kammermusikalische Werke repräsentiert, in denen Koželuh einerseits einige Elemente von Beethovens tragisch-pathetischem Ausdruck und anderseits den romantischen Lyrismus Schuberts vorwegnimmt und anbahnt.

Von den nahezu fünfzig Solosonaten für Cembalo oder Klavier enthält der vorliegende Band Sonaten, die der letztgenannten Stilepoche zugehören. Ihre Entstehungsdaten sind nicht bekannt, es gelang jedoch, mit ziemlicher Genauigkeit die Daten ihrer Erstausgaben festzustellen: 20. 5. 1780 (P. XII:13), 12. 11. 1785 (P. XII:17), 28. 10. 1786 (P. XII:25), 26. 11. 1788 (P. XII:28) und 6. 2. 1793 (P. XII:37). Die chronologische Ebene, die sich aus diesen Daten ergibt, kann als Ausgangspunkt für die Beurteilung von Koželuhs schöpferischer Selbständigkeit dienen.

QUELLENNACHWEIS

Da nicht eine einzige der vorliegenden Sonaten in Koželuhs Autograph erhalten blieb, wurden die erwähnten, im Wiener Verlag Artaria & Comp. (P. XII:13) und im eigenen Verlag Koželuhs (die vier übrigen Sonaten) erschienenen Erstausgaben als Editionsgrundlage verwendet. Ihr Text darf für authentisch gelten, da er mit größter Wahrscheinlichkeit vom Komponisten selbst zur Verfügung gestellt und korrigiert worden war. Es handelt sich um folgende, im Répertoire International des Sources Musicales (RISM) evidierte Drucke:

(P. XII:13) Sonate Nr. 1 (c-moll, Op. 2, Nr. 3)
Tre sonate per il clavicembalo o forte piano...opera II. Vienna, Artaria & Co., Ed. Nr. 8 — RISM A/I/5 K 1719

(P. XII:17) Sonate Nr. 2 (g-moll, Op. 15, Nr. 1)
Partie I. contenante trois sonates pour le clavecin ou piano-forte... Vienne, Magazin de l'auteur. — RISM A/I/5 K 1728.

(P. XII:25) Sonate Nr. 3 (d-moll, Op. 20, Nr. 3)
Partie III. contenante trois sonates pour le clavecin ou piano-forte...Vienne, Magazin de l'auteur. — RISM A/I/5 K 1733.

(P. XII:28) Sonate Nr. 4 (Es-dur, Op. 26, Nr. 3)
Partie VI. contenante trois sonates pour le clavecin ou piano-forte...Vienne, Magazin de l'auteur. — RISM A/I/5 K 1739.

(P. XII:37) Sonate Nr. 5 (f-moll, Op. 38, Nr. 3)
Partie XIII. contenante trois sonates pour le clavecin ou piano-forte...oeuv. 38. Vienne, Magazin de musique, Ed. Nr. 126. — RISM A/I/5 K 1757.

LITERATUR

Johann Ferdinand von Schönfeld: Jahrbuch der Tonkunst von Wien und Prag. Wien-Prag 1796.

Gottfried Johann Dlabacž: Allgemeines historisches Künstler-Lexikon, Band II., Prag 1815.

Paul Weingarten: Die Sonatenproduktion der Wiener Zeitgenossen von Haydn und Mozart. (Dissertation an der Wiener Universität, Handschrift. Wien 1910.

Gertrud Löbl: Die Klaviersonate bei Leopold Kozeluch. (Dissertation an der Wiener Universität, Maschinenschrift.) Wien 1937.

Alexander Weinmann: Verzeichnis der Verlagswerke des Musikalischen Magazins in Wien, 1784—1802, Leopold (und Anton) Koželuch. Wien 1950, 2. umgearbeitete und ergänzte Ausg. 1979.

Othmar Wessely: Koželuch, Leopold, Anton, in: Die Musik in Geschichte und Gegenwart, Band 7. Kassel 1958.

Milan Poštolka: Leopold Koželuh. Leben und Werk (mit thematischem Katalog). Prag 1964.

— : Kozeluch, Leopold, in: The New Grove Dictionary of Music and Musicians, Band 10. London 1981.

Christa Flamm: Leopold Koželuch. Biographie und stilkritische Untersuchung der Sonaten für Klavier, Violine und Violoncello. (Dissertation an der Wiener Universität, Maschinenschrift.) Wien 1968.

— : Ein Verlegerbriefwechsel zur Beethovenzeit, in: Beethoven-Studien. Wien 1970.

Milan Poštolka

OBSAH — INHALT

Sonata
Sonate

I, c, Op. 2, Nr. 3 7
II, g, Op. 15, Nr. 1 22
III, d, Op. 20, Nr. 3 42
IV, Es, Op. 26, Nr. 3 61
V, f, Op. 38, Nr. 3 88

I

LEOPOLD KOŽELUH
(1747–1818)

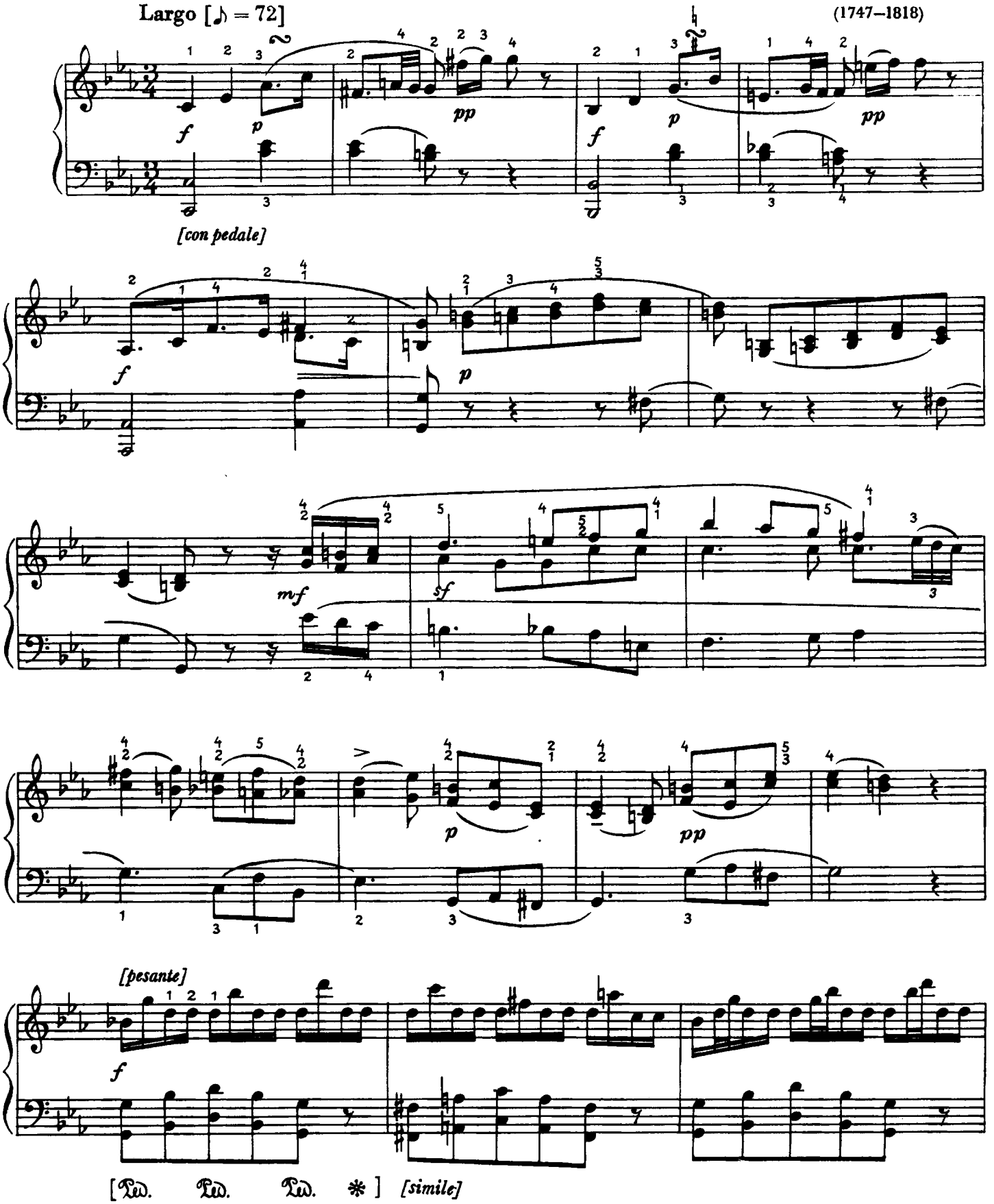

© Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1959
(now Editio Supraphon)

[Ped. Ped. Ped. * [simile]

sf p p

mf [pesante]

f

f p pp

mf p [attacca]

*) Průchodný přírаz
Durchgehender Vorschlag

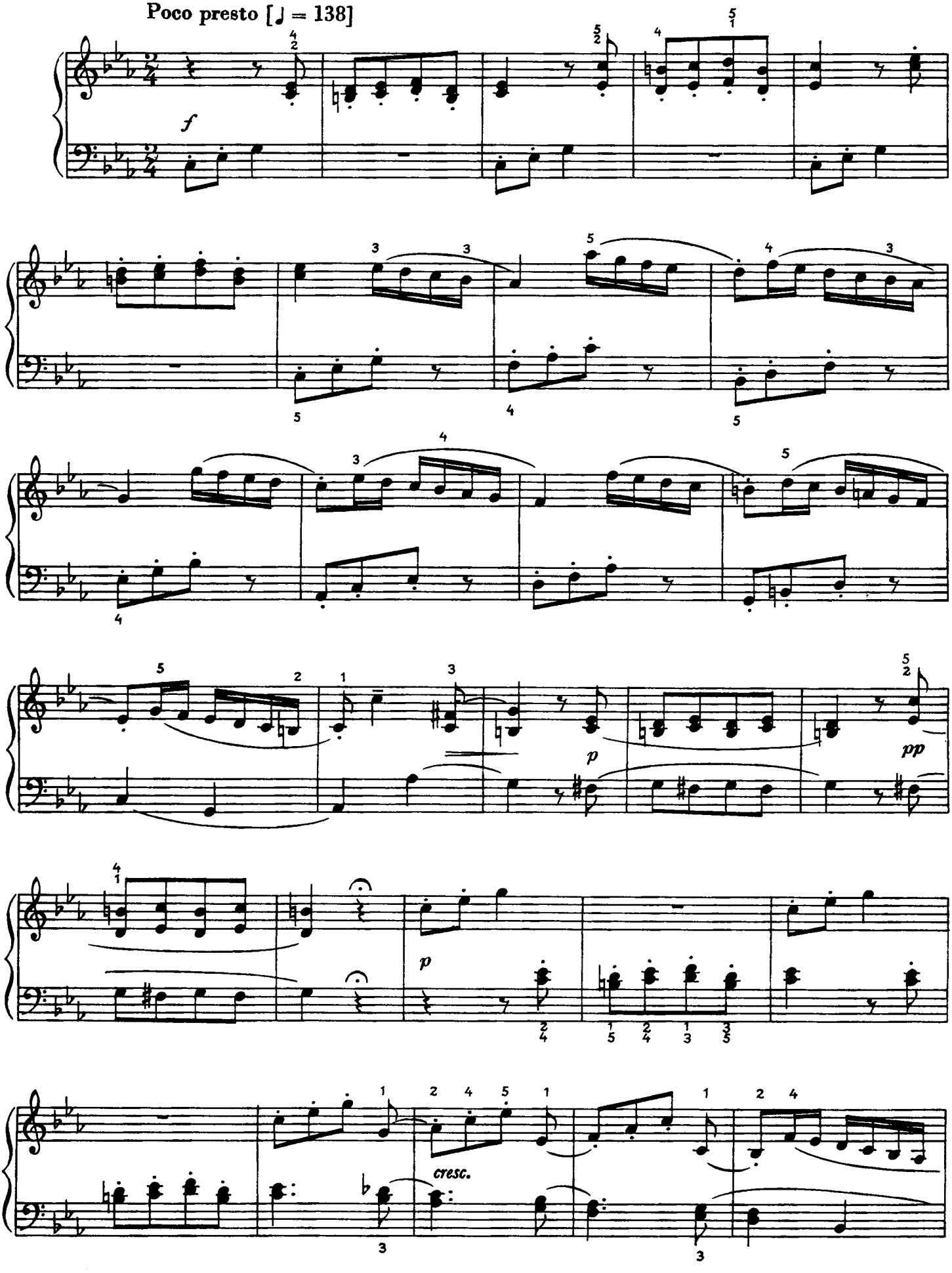
Poco presto [♩ = 138]
f
p
pp
p
cresc.

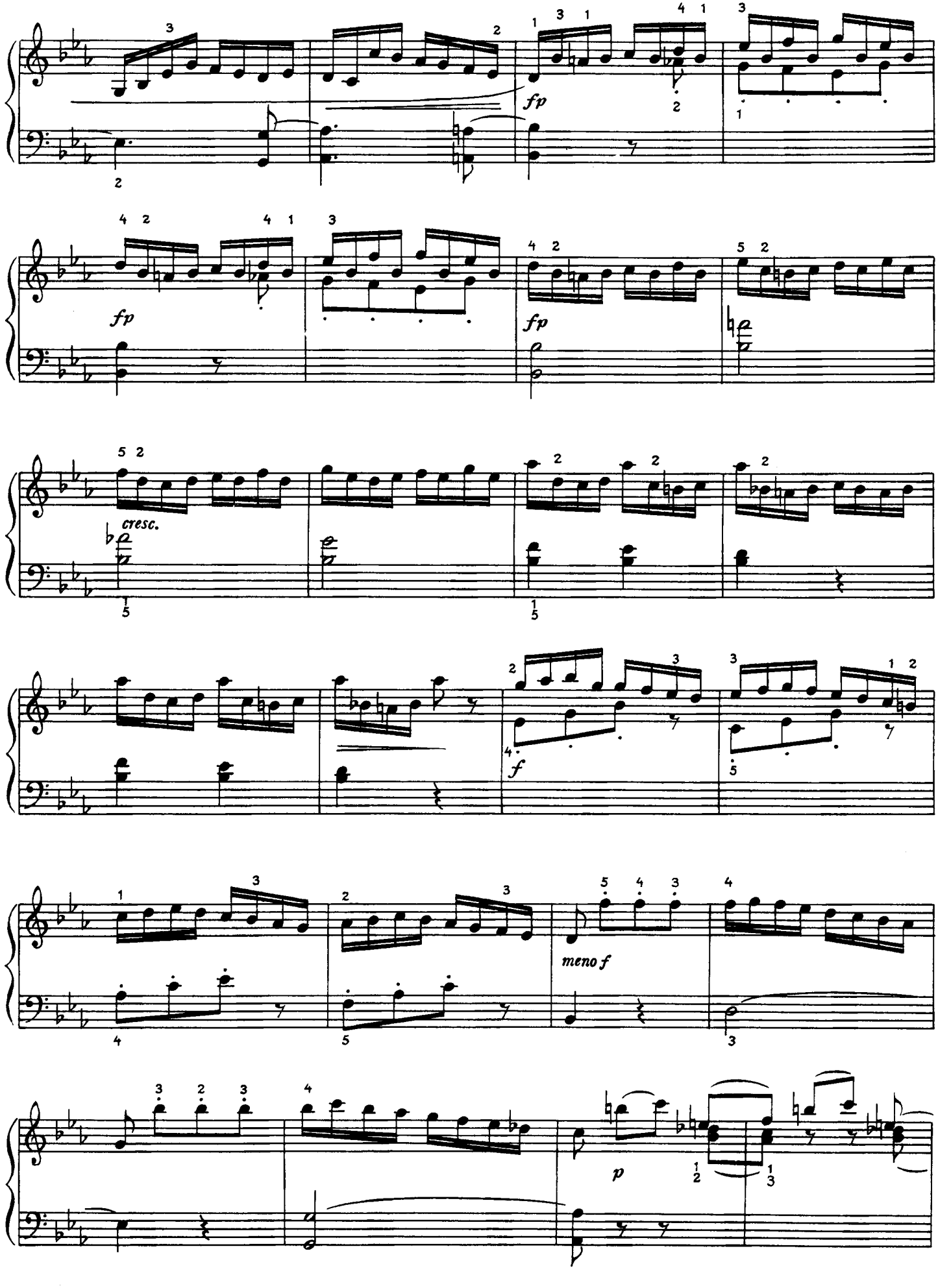
fp
fp
fp
cresc.
f
meno f
p

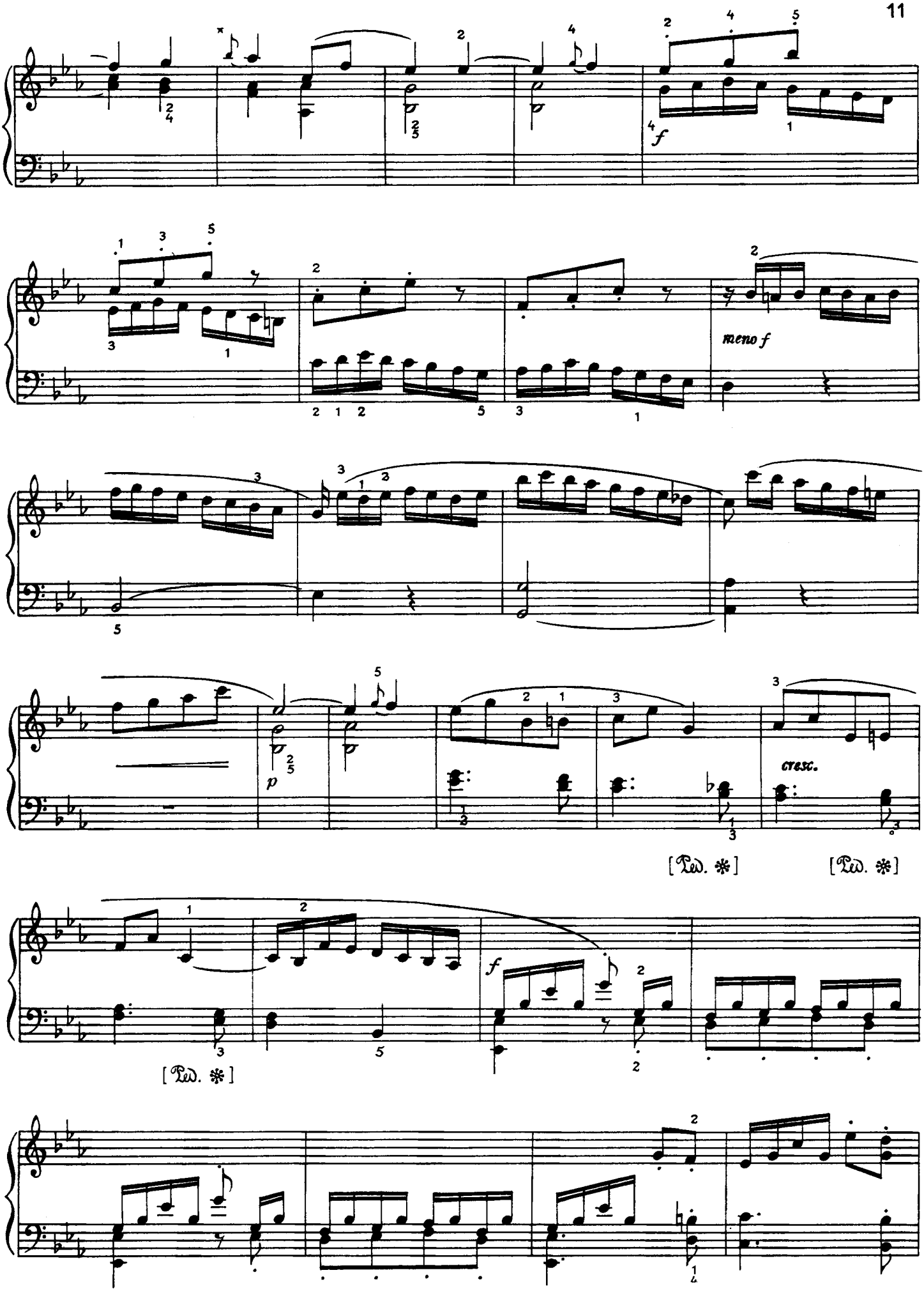
f
meno f
p
cresc.
[Ped. ✻]
[Ped. ✻]
[Ped. ✻]
f

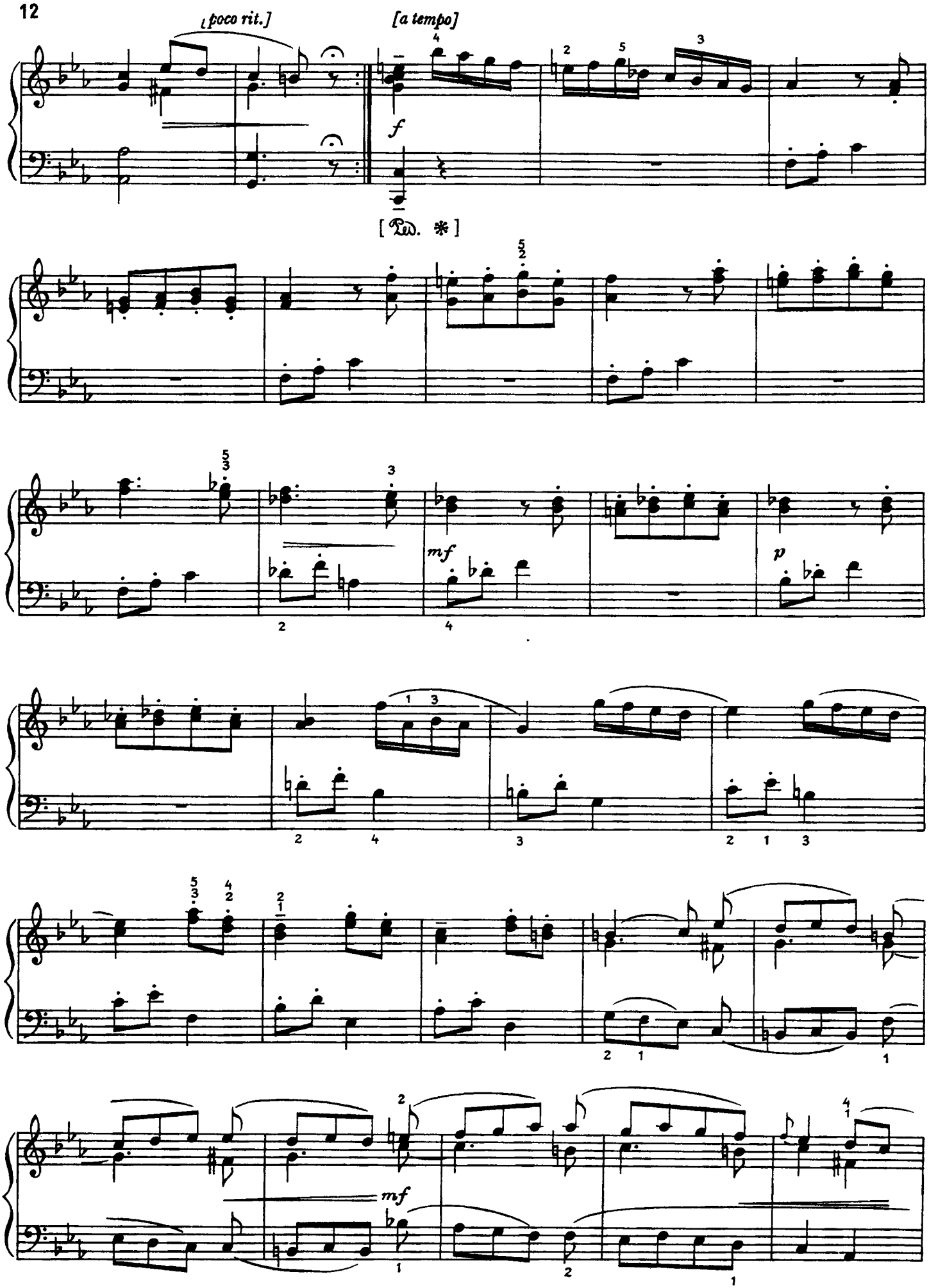
poco rit.
[a tempo]
f
[Ped. *]
mf
p
mf

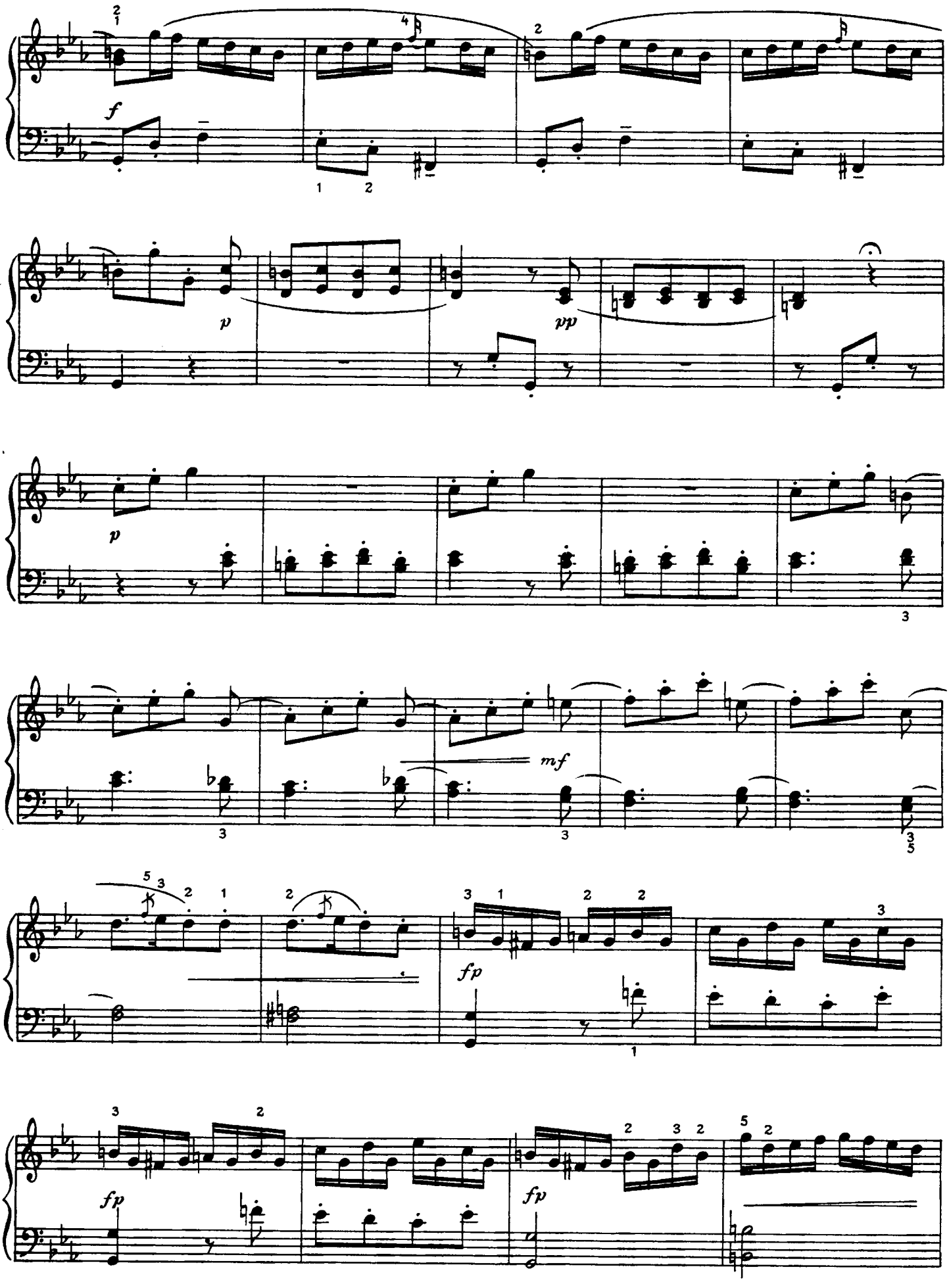
f
p
pp
p
mf
fp
fp
fp

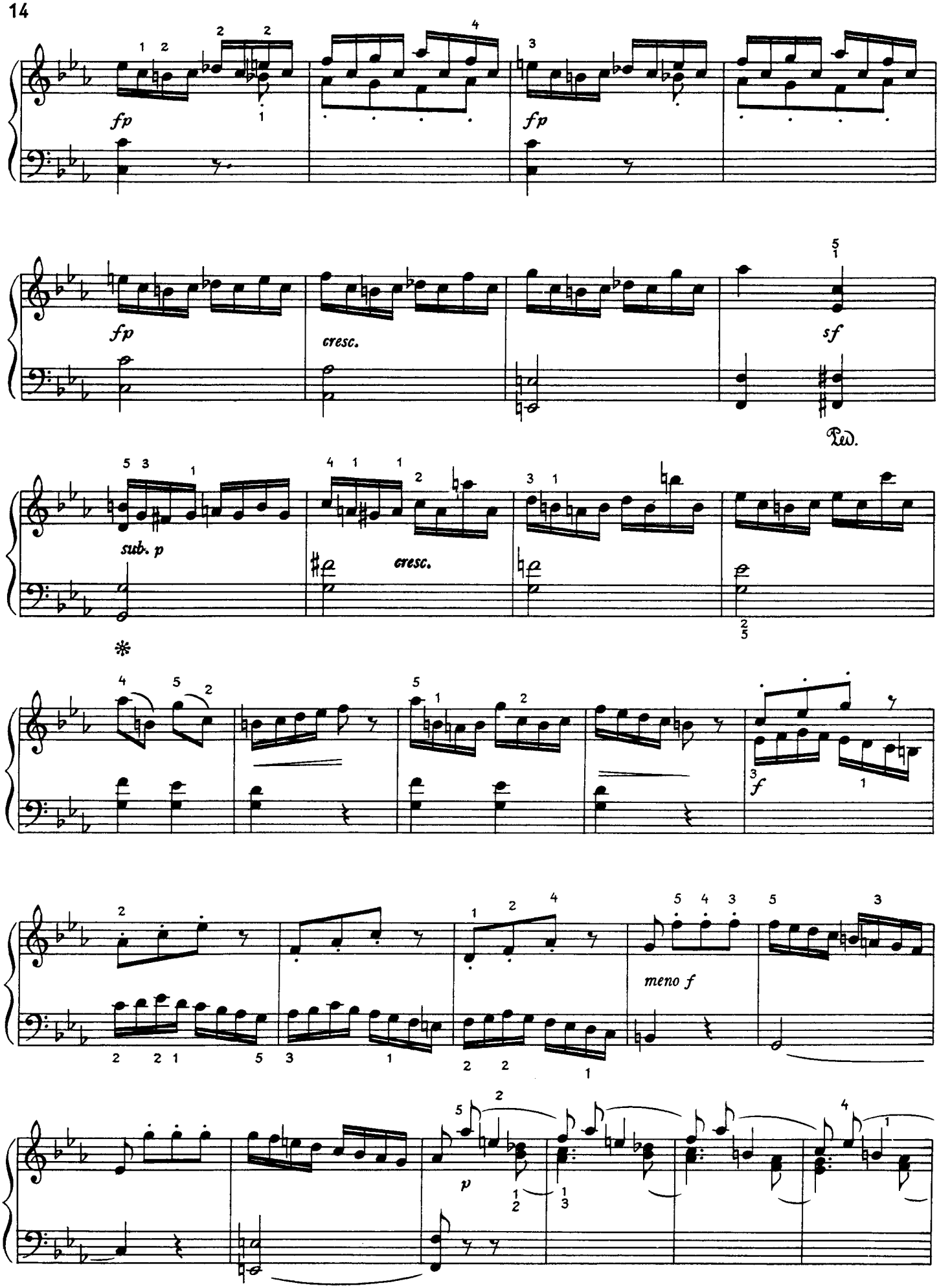
fp
fp
fp
cresc.
sf
Ped.
sub. p
cresc.
f
meno f
p

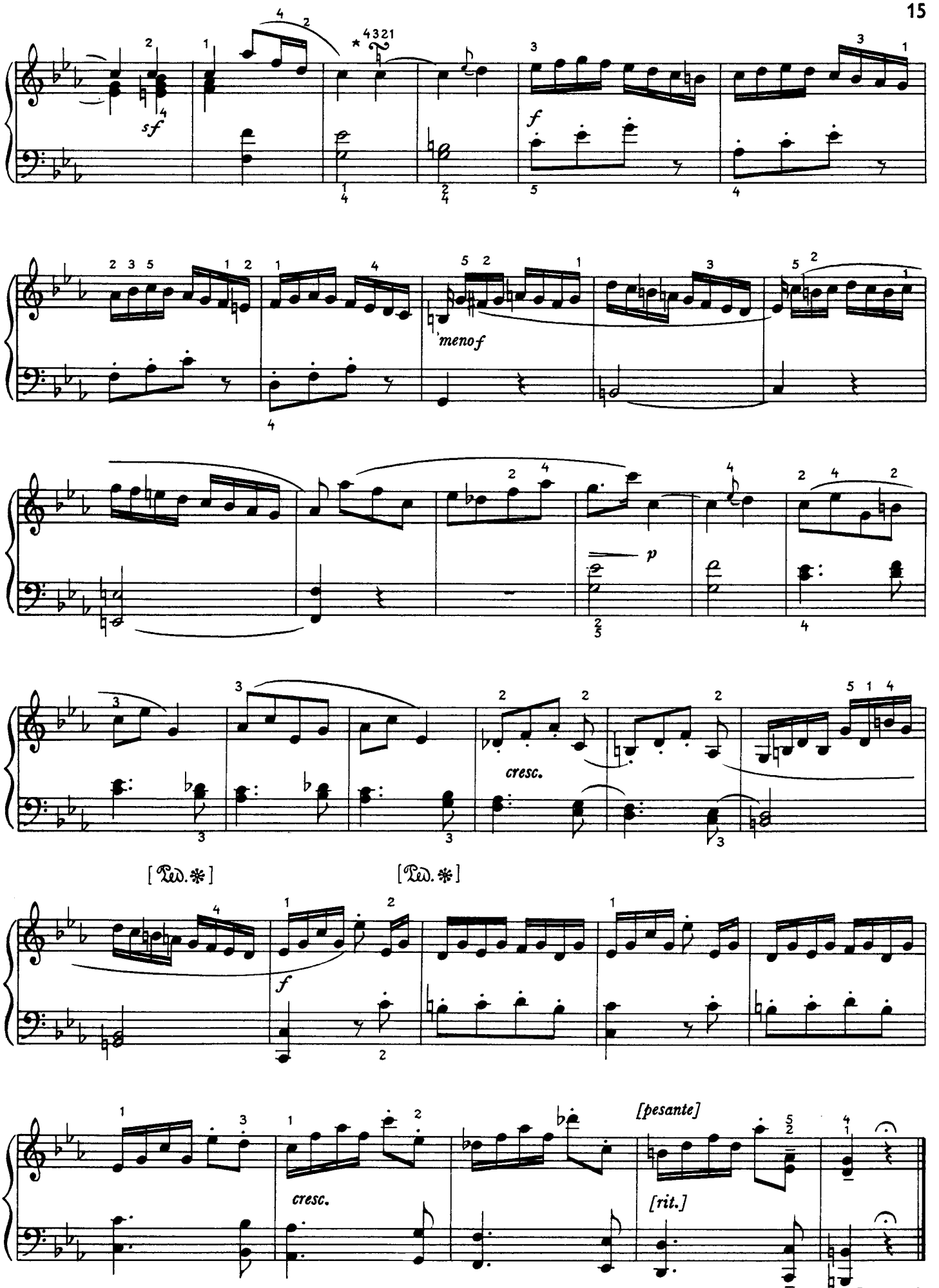

*) 3

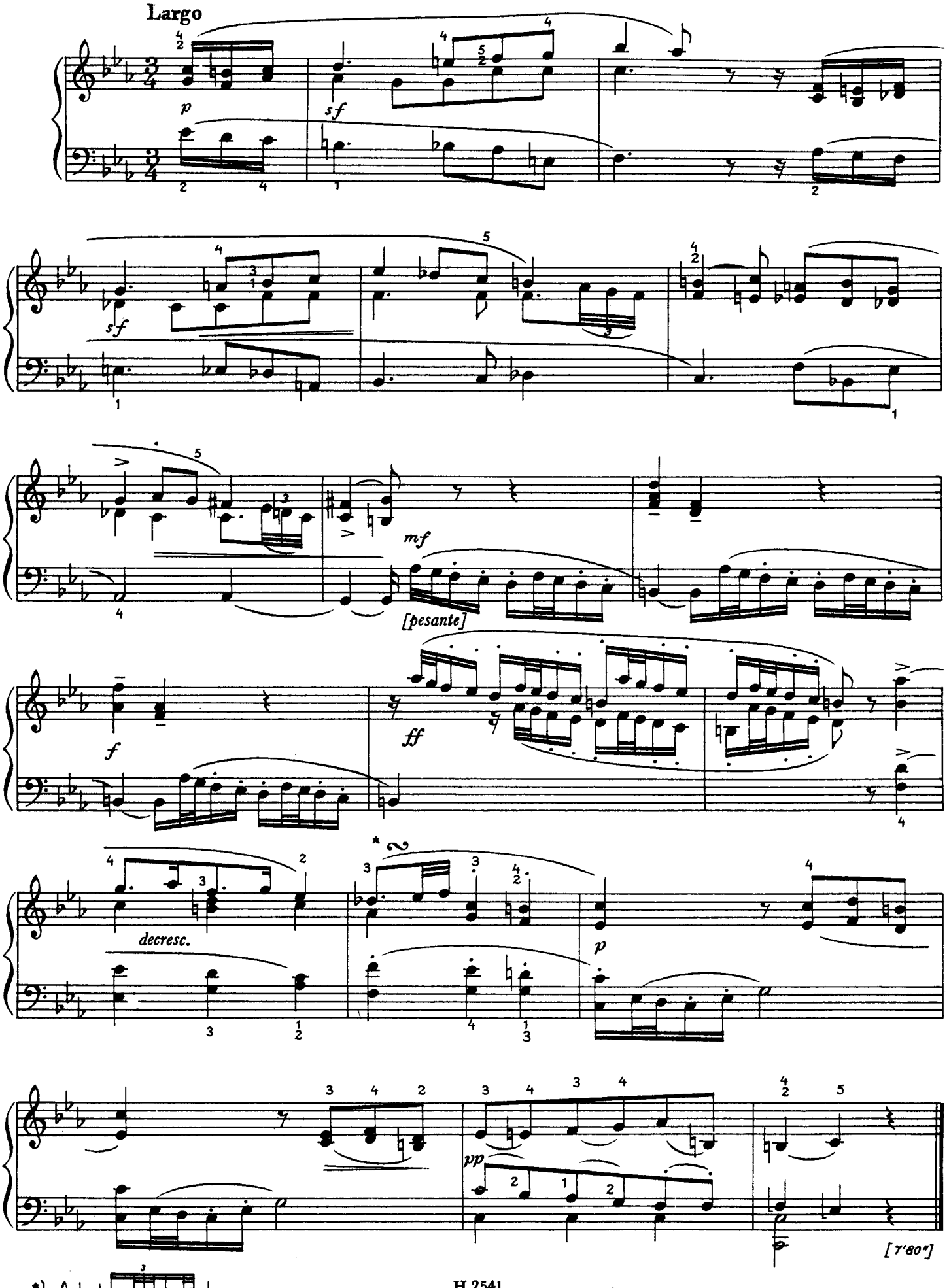
Largo
p
sf
sf
mf
[pesante]
f
ff
decresc.
p
pp
[7'80"]

*)

Allegretto [♩ = 92]

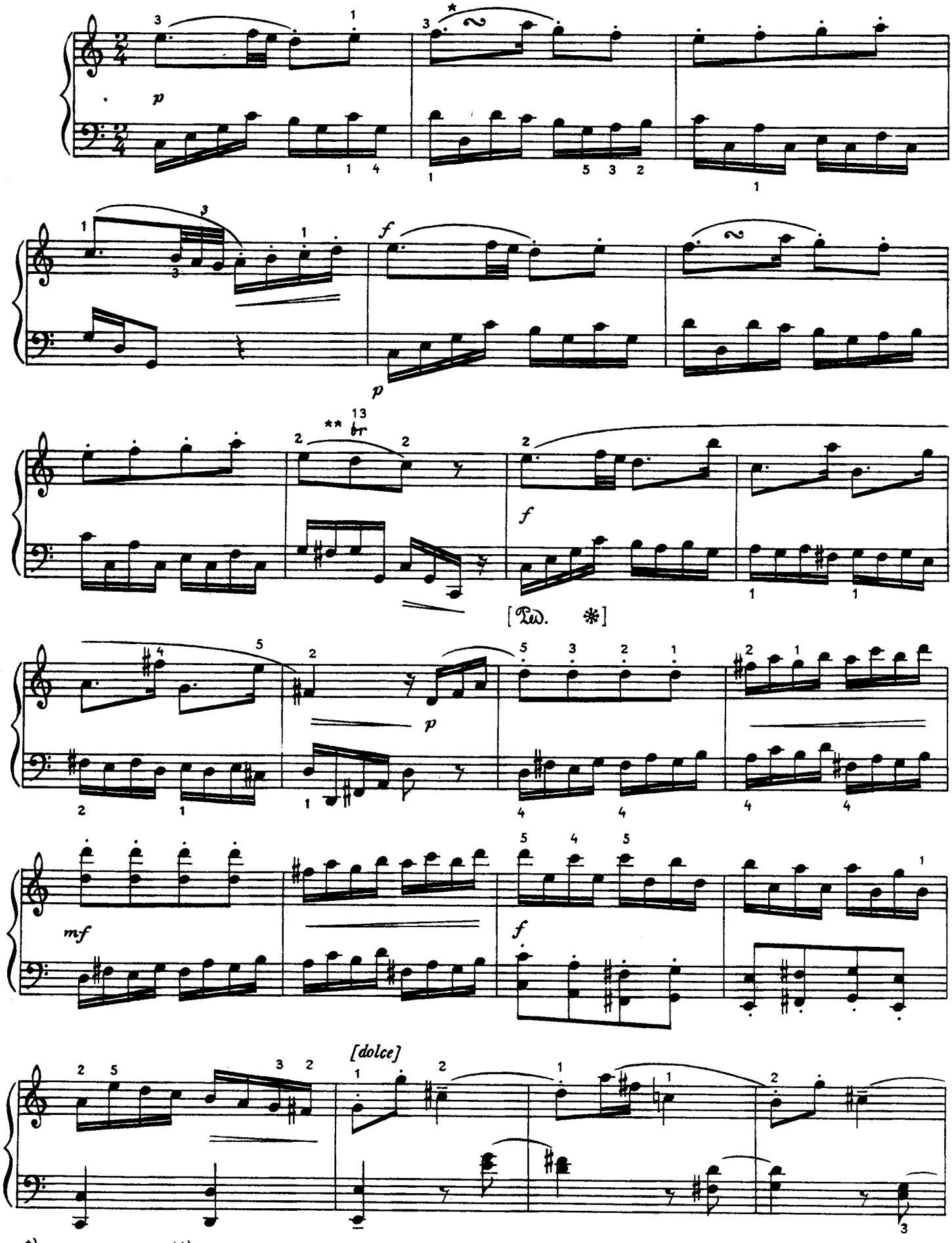

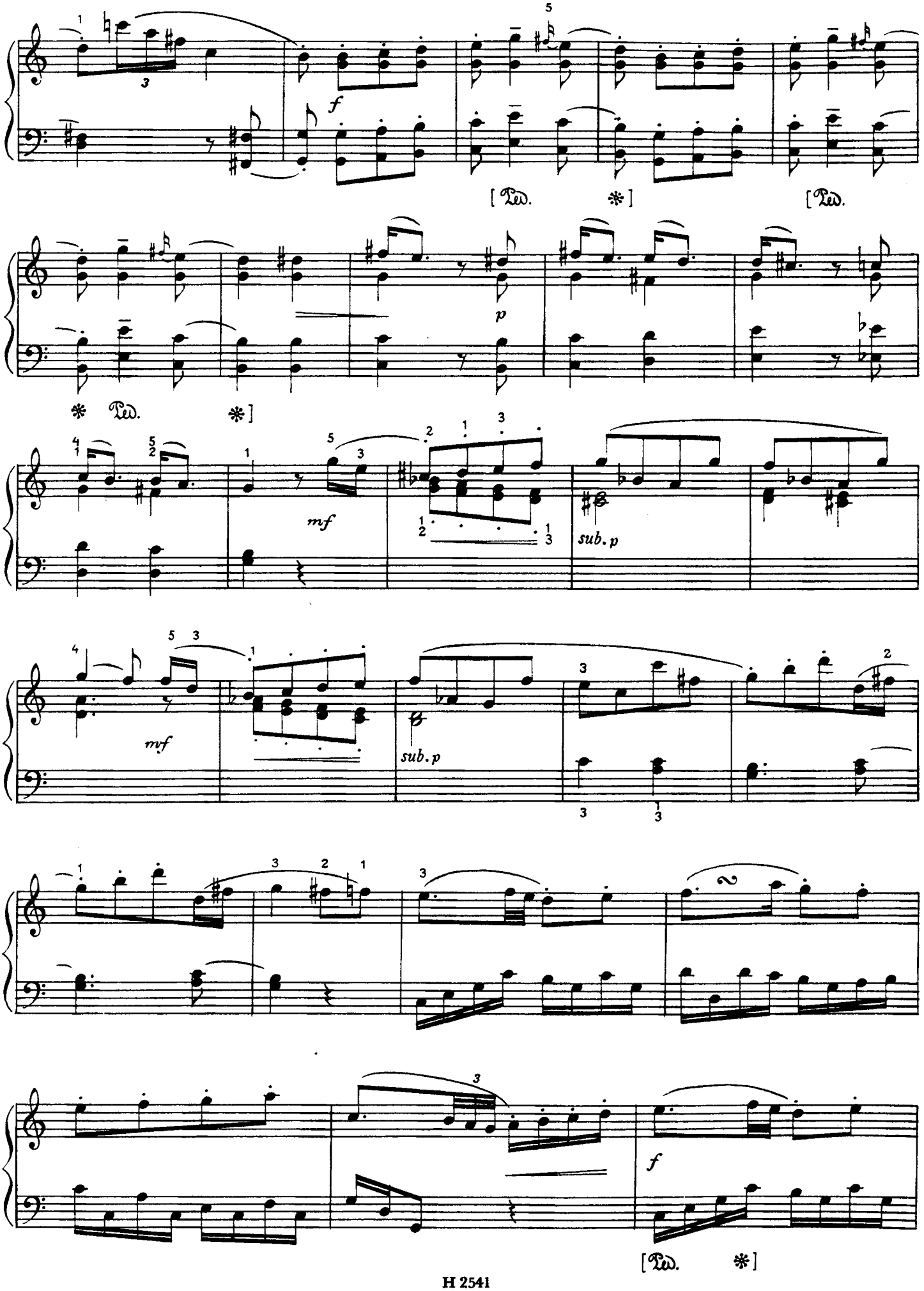
f
[Ped. *]
[Ped.
p
* Ped. *]
mf
sub. p
mf
sub. p
f
[Ped. *]

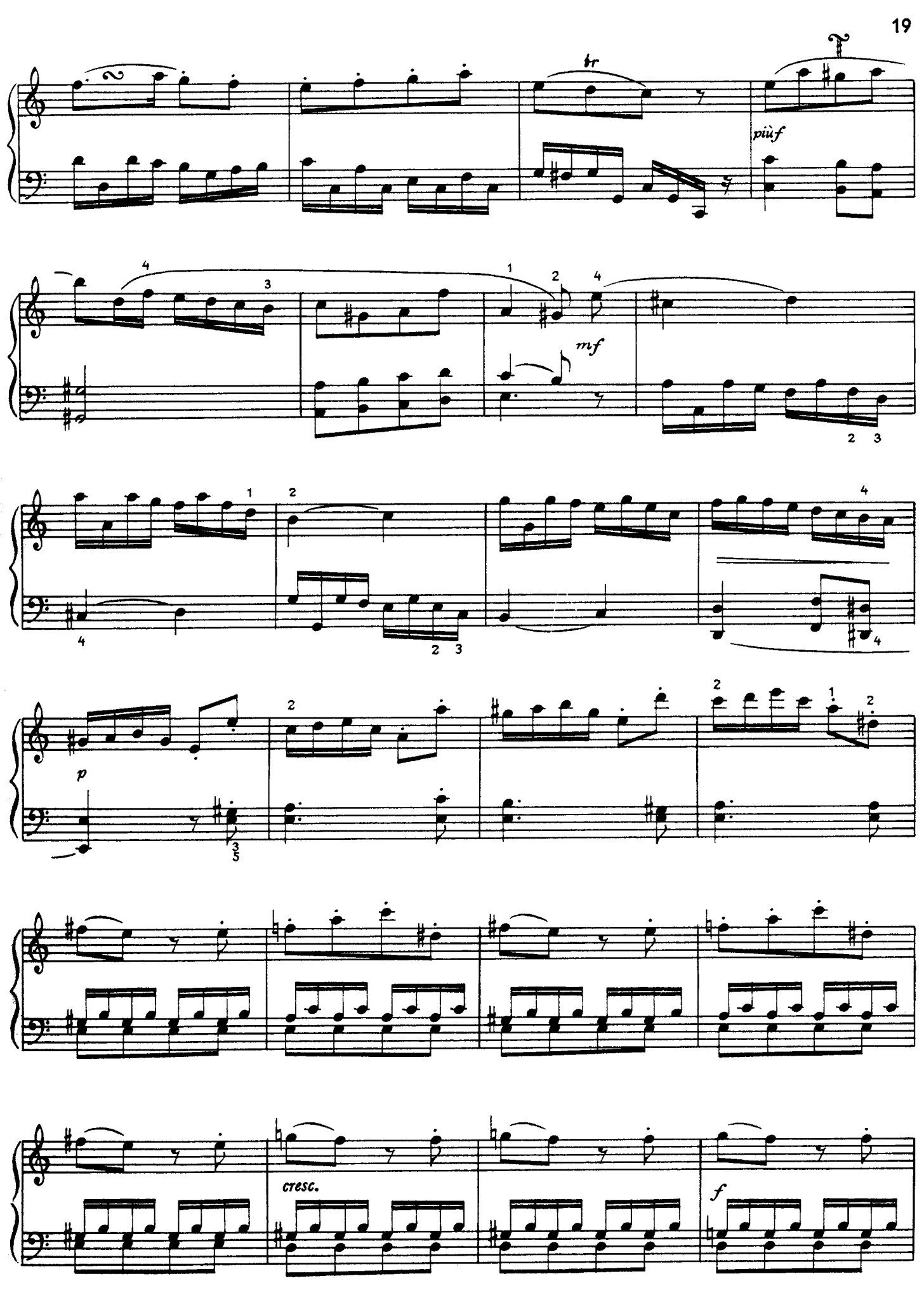
tr
più f
mf
p
cresc.
f

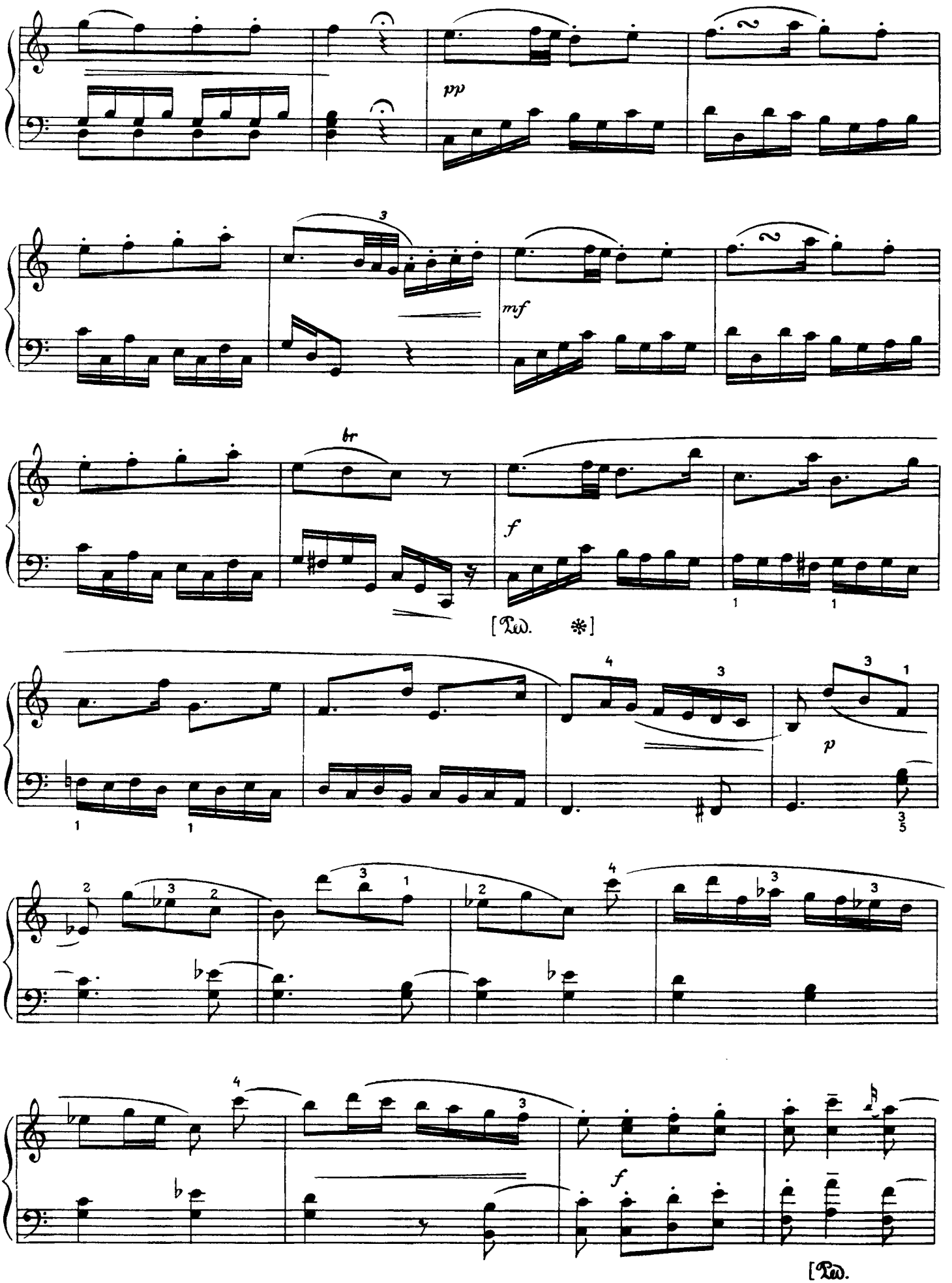
pp
mf
br
f
[Ped. *]
p
f
[Ped.

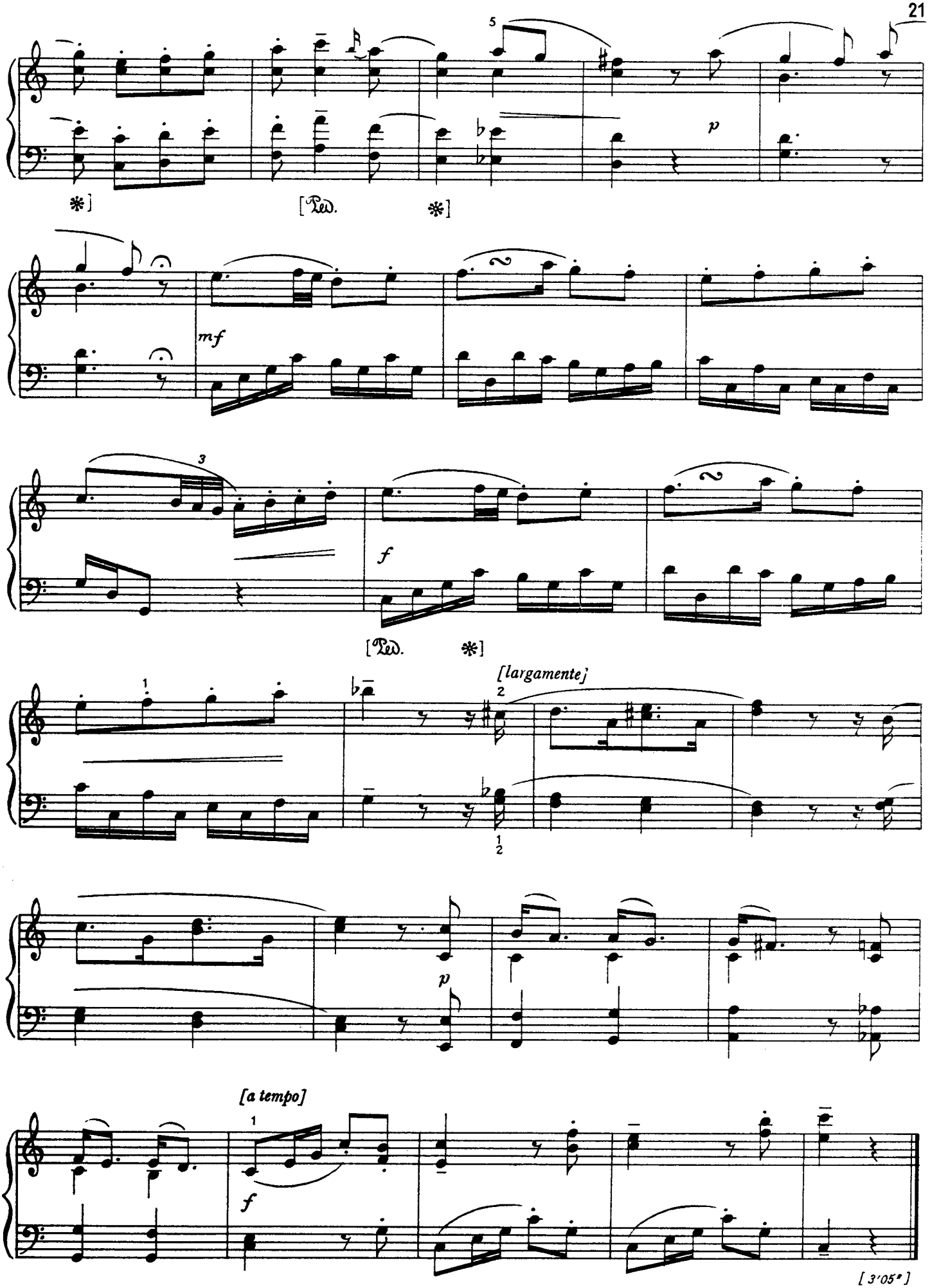
[Ped.
mf
f
[Ped.
[largamente]
p
[a tempo]
f
[3'05"]